

Slutredovisning av projektet

**Att förebygga hot och våld i skolan genom hållbara relationer
– en studie av lärares relationsarbete i skolans mellanrum**

Dnr 110145

Anneli Frelin och Jan Grannäs

Innehåll

INTRODUKTION	2
STUDIENS GENOMFÖRANDE OCH RESULTAT	2
ÖVERSIKT AV AKTIVITETER OCH UTFALL INOM PROJEKTET	2
FÖRDJUPAD FÖRSTÅELSE AV TRYGGHETSSKAPANDE FAKTORER	3
<i>Utbildningsmiljöns betydelse</i>	3
<i>Personalens närvaro, samverkan och kontinuitet</i>	4
<i>Vidare forskning</i>	6
SPRIDNING AV RESULTATET	7
UTBILDNING, ARBETSLIV OCH ALLMÄNHET	7
PRODUCERADE TEXTER INOM PROJEKTET	7
REFERENSER:.....	9

Introduktion

I dagens skola är elever och personal ofta utsatta för påfrestningar, till exempel i form av stress, hot och våld. Skolverkets utvärdering av metoder mot mobbning lyfter fram förebyggande åtgärder samt ett gott skolklimat som viktiga förutsättningar för att åstadkomma ett framgångsrikt arbete (Skolverket, 2009). Studien har fokuserat på arbete med att förebygga hot och våld genom goda relationer i utbildningsmiljön, och sökt uppnå en fördjupad förståelse av detta genom en fallstudie på en högstadieskola (årskurs 6-9). Den teoretiska basen för studien var ett rumsligt perspektiv där både fysiska och sociala rum uppmärksammades. Vår övergripande forskningsfråga var: *När, var och hur* byggs och upprätthålls relationer som bidrar till trygga utbildningsmiljöer? Huvudfokus riktades mot personalens arbete på informella ställena i skolan, som korridorer, matsal, skolgård och övriga utrymmen utanför klassrummen men inne på skolområdet, och de sociala situationerna som uppstod där.

Studiens genomförande och resultat

Aktiviteter och utfall inom projektet redovisas inledningsvis kortfattat i punktform, följt av en resultatsammanfattning. Presentationer och publikationer redovisas mer utförligt i slutet av dokumentet och publicerade internationella artiklar inom projektet biläggs redovisningen.

Översikt av aktiviteter och utfall inom projektet

Projektet inleddes i april 2012 och avslutades formellt enligt tidsplan i december 2014, men då granskningsprocesser och eventuella revideringar för vetenskapliga tidskrifter kan ske med viss eftersläpning kommer publikationer och presentationer även att genomföras under 2015. Den arbetstid som krävs kommer att bekostas av interna forskningsmedel för Högskolan i Gävle.

År	Aktivitet/utfall
2012	<ul style="list-style-type: none"> • Urval av fallskola • Kartläggning: platsbesök, tidnings-, och dokumentanalys, planritningar • Inledande enkät med avgående nior • Inledande intervjuer med ledning och övrig personal • Paperpresentation teoretiskt paper ICIRE-konferens (internationell) • Två projektmöten, internationella referenspersoner • Introduktion personal och elever (brev till föräldrar) • Två fältveckor med miljöobservationer och intervjuer av olika personalkategorier samt elever (första och sista veckan på terminen) totalt ca 30 intervjuer under året. • Transkriptioner och inledande analyser
2013	<ul style="list-style-type: none"> • Intervju med arkitekt • En fältvecka (april) • Transkriptioner och analyser • Paperpresentation preliminära resultat NERA-konferens (nordisk) • Tre projektmöten, internationella referenspersoner • Återkoppling ledningsgrupp fallskolan • Paperpresentation resultat EECS-konferens (europeisk) • Fortbildningsdag för verksamma lärare i X-län, Högskolan i Gävle • Artikel publicerad i Journal of Pedagogy (internationell peer-reviewed) • Paperpresentation resultat AARE-konferens (internationell)
2014	<ul style="list-style-type: none"> • Paperpresentation resultat AERA-konferens (internationell) • Två projektmöten, internationella referenspersoner • Presentation seminarium Barnens Rätt i Samhället (BRIS)

	<ul style="list-style-type: none"> • Kapitel publicerat i internationell peer-reviewed antologi • Artikel publicerad i Improving Schools (internationell peer-reviewed) • Artikel publicerad i Pedagogiska Magasinet (nationell populärvetenskaplig – lärare) • Artikel publicerad i Elevhälsa (nationell populärvetenskaplig – elevvårdspersonal skolan) • Paperpresentation resultat AARE-konferens (internationell)
2015	<ul style="list-style-type: none"> • Artikel publicerad i Improving Schools (internationell peer-reviewed) • Paperpresentation resultat NERA-konferens (nordisk) • Paperpresentation resultat AAACS-konferens (internationell) • Paperpresentation resultat AERA-konferens (internationell) • Projektmöte, internationell referensperson • Återkoppling till fallskolan • Planerad internationell peer-reviewed artikel skickas in

Avvikelser i projektet: på grund av utlandsflytt (Frelin) och förtroendeuppdrag (Grannäs) försköts tjänstgöringen något framåt i projektet jämfört med plan. Detta har dock inte påverkat genomförandet i någon nämnvärd omfattning. Studieobjektet vidgades även på basis av tidiga resultat till att innefatta fler personalgrupper än vad som planerades initialt (se publikationer).

Fördjupad förståelse av trygghetsskapande faktorer

Projektet bestod av en fallstudie i en 6-9-skola, Tallviksskolan (fiktivt namn). Fallstudier brukar användas för studier av komplexa fenomen i där faktorer påverkar varandra, för att erhålla en fördjupad förståelse av faktorer som inte är lätta att utkristallisera och som samverkar med varandra. De har en naturalistisk ansats och begränsar sig till att fånga upp komplexiteter och interaktioner i en specifik kontext (Stake, 1995). Fokus ligger ofta på djupstudier av relationer och processer för att reda ut komplexa detaljer i en given situation (Denscombe, 1998). Fallskolan valdes för att man där hade arbetat med att åstadkomma positiva förändringar med såväl den fysiska som psykosociala miljön. Resultaten sammanfattas här i teman, vilka presenteras i relation till ett urval av tidigare forskning inom området. Resultat är publicerade i olika sammanhang, se bilagor för en fylligare resultatpresentation.

Utbildningsmiljöns betydelse

Inom forskning om fysisk skolmiljö har det påvisats att skolvåld kan minskas genom en genomtänkt design (Cozens, Saville, & Hillier, 2005). En skolmiljö med genomtänkta rörelsemönster bland personal och elever samt hela och rena lokaler bidrar till trygghet (Alvant, Elgemyr, & Gustafsson Figueroa, 2012; BRÅ, 2009; Johnson, 2009; Waters, Cross, & Runions, 2009). Dessutom visar studier att stödjande utbildningsmiljöer gynnar såväl elevernas sociala som akademiska utveckling (se t. ex. Lingard, Hayes, & Mills, 2003; Watson & Battistich, 2006) vilket även innefattar hela skolpersonalen (Heineke, Coleman, Ferrell, & Kersemeier, 2012).

När Tallvik byggdes om för några år sedan fanns trygghet med som en aspekt och de gemensamma utrymmena ”glasades upp” för att förbättra arbetsmiljön sett till bättre ljusförhållanden. Ytterligare en effekt av ökad transparens var att elever och skolpersonal blev synligare för varandra. Exempel på detta var uppglasade väggar i korridorerna, trapphusen och kapprum där elevernas skåp var placerade. Skolbyggnaden hade utöver huvudentrén ingångar där varje spår (ursprungligen en parallell av årkurserna 6-9) hade sin egen ingång. Denna uppdelning av ingångar till huvudbyggnaden minskade trängsel som kan ligga till grund för till exempel konflikter mellan elever och klasser.

Utformningen av skolbyggnaden innebar att varje arbetslag som ansvarade för ett spår fick egna väl avgränsade utrymmen där lärarna hade sina arbetsrum i anslutning till klassrum och grupprum. Lärarnas arbetsrum var placerade så att de hade översikt över stora delar av skolområdet. För varje spår hade eleverna egna allrum där varje klass hade sina egna toaletter. Utöver detta hade eleverna också skolgemensamma utrymmen såsom ett café, skolbibliotek och en lobby. Flera av skolans stödfunktioner var placerade i nära anslutning till dessa utrymmen. Eleverna beskriver lobbyn i positiva termer, för att de hade tillgång till stödfunktioner som hade sina kontor placerade där, till exempel skolvärd, studievägledare och skolsköterska. Sammantaget hade om- och tillbyggnaden skapat nya utrymmen, främst inom de spår- och skolgemensamma utrymmena, vilka möjliggjorde informell interaktion såväl mellan elever som mellan personal och elever. De kan betraktas som gränsområden eller mellanrum inom skolans byggnader.

Resultaten visar att den fysiska utformningen av skolmiljön underlättade för preventivt trygghetsskapande åtgärder, men även att sociala och fysiska aspekter samspelade. Till exempel var kontorens placering i centrum av skolan där många vistas och rör sig betydelsefull, men inte utan den sociala interaktionen som anställda bjöd in till och som eleverna fann värdefull. Placeringen av lärarnas arbetsrum och personalrum skapade goda förutsättningar för uppsikt över samt relationer till eleverna. Samtidigt erbjöd det gemensamma personalrummet för hela skolans personal möjligheter till att möta kollegor också från andra arbetslag och med andra funktioner. Resultaten från intervjuer med skolpersonalen och eleverna – samt mappingen där eleverna på planritningar fick markera ut trygga respektive otrygga platser – visar på en i hög grad överensstämmande bild av vad som uppfattas vara trygga respektive otrygga platser på skolan.

Ett teoretiskt bidrag i den här studien har varit tillämpningen av ett spatialt perspektiv vilket analytiskt sett varit fruktbart för att fördjupa förståelsen av hur trygghetsskapande faktorer samverkar. Skolans mellanrum kan man förstå som såväl fysiska, sociala som mentala. Kort uttryckt utgör fysiska rum till exempel skolbyggnader och skolgårdar som består av klassrum, korridorer, uppehållsrum, matsalar, etc. Sociala rum uppstår genom interaktion mellan människor och ska förstås relationellt. Mentala rum ska förstås som föreställningar och uppfattningar om vad skola och utbildning ska vara och hur den ska utformas, vilka ligger till grund för en uppdragsuppfattning. Projektet har till exempel visat på hur fysiska och sociala faktorer samverkar för att skapa trygghet för eleverna, men även hur dessa behöver åtföljas av en uppdragsuppfattning hos personalen som gör att de initierar och genomför relationsarbetet. Ett annat exempel på empirigenererad teori är påvisandet av betydelsen av så kallade gränsområden eller ”borderlands”/”interstices”, såväl fysiska, sociala och mentala, för elevernas utbildningsmiljö, vilka beskrivs vidare nedan samt i publikationerna.

Personalens närvaro, samverkan och kontinuitet

I Skolverkets undersökning angående kränkande handlingar och informella miljöer uttrycker elever att de inte tycker att vuxna är till hjälp när de intervenerar i deras relationer, då de inte är delaktiga i deras sociala samspel och språk (Bliding, Holm, & Hägglund, 2002). Rika möjligheter till att bygga positiva relationer till personal har kopplats till lägre nivåer av våld i skolan (se t.ex. Johnson, 2009). Bliding (2004) som forskar om mobbning menar att en individuell inramning av problem inte tar hänsyn till situationens komplexitet, vilket innebär att exkluderande praktiker kan undgå upptäckt. Skolmiljöer blir tryggare när de som finns i dem känner ägarskap, har en positiv inställning till miljön (Johnson, 2009), samt får inflytande och delaktighet (Mooij, 2011). Dessutom har det visat sig att utbildningsmiljön gynnas av en gemensam pedagogik och samarbete mellan personalen (Conway & Abawi,

2013; Rytivaara & Kershner, 2012) och att stödpersonal som upplever sig som en del av skolan har större benägenhet att till exempel anmäla mobbing (Bradshaw, Waasdorp, O'Brennan, & Gulemetova, 2011).

På Tallviksskolan fanns flera uttryck för en stödjande miljö. Personalen gav samstämmiga uttryck för en omtanke om eleverna som personer, och uppmärksammade deras behov av omsorg. Dessa uttryck verkade ha en lång historia på skolan: bland personalen fanns en sammanhållning som hade till följd att många tog sin del av ansvaret för att få eleverna att trivas och må bra. Lärarna uppgav att de kände en målkonflikt när de samtidigt hade en hög arbetsbörda särskilt beträffande administration av olika slag, vilket skapade stress (jfr. Bejerot, 2014). I intervjuerna gavs många exempel på insatser med ett omsorgssyfte, vilket samtidigt sågs som ett sätt att förbättra utbildningsvillkoren för eleverna. Observationerna gav vid handen att detta var en vanligt förekommande praktik. Både personal och elever ger uttryck för betydelsen av de gemensamma utrymmena för relationsskapande praktiker. Det fanns en god kommunikation mellan personalkategorier och en flexibel organisation vilket i viss mån innebar att man klev in på varandras områden ibland, men utan att det verkade uppstå problem. Ett exempel var att man inrättade så kallade coacher till elever som riskerade att bli utan godkänt betyg i ett ämne, det vill säga en lärare hade en god relation till eleven, men som inte hade eleven i det ämnet, tog på sig att stötta eleven på vägen till godkänt.

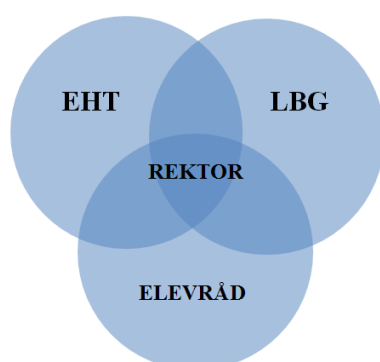
Även på organisatorisk nivå prioriterade rektorn resurserna så att det anställdes personal för att se till elevernas behov utanför klassrummet. Dessa hade, eller såg till att skaffa sig, insyn i elevernas sociala samspel. Storleken på skolan (ca 180 elever) gjorde det lättare att skapa en överblick och skolvärden Inger utgjorde något av en nyckelperson i de gemensamma utrymmena. Eftersom skolvärden inte var uppbunden av något schema kunde hon agera flexibelt utifrån vilka behov som uppstod bland eleverna. Det kunde röra sig om allt från en elev som inte vågade gå till idrotten till gängkonflikter. Vid större konflikter satte rektorn in vikarie så att den lärare som ansågs bäst lämpad kunde frigöras från sina lektioner under en kortare tid för att arbeta med konflikten.

Både elever och personal berättade om att det hade förekommit kränkningar, i båda grupperna, men att situationen hade åtgärdats och att de kände sig nöjda med agerandet från skolans sida. Miljöobservationerna och elevintervjuerna visade att eleverna gick till flera olika yrkesgrupper för att få hjälp. Många av dem föredrog att gå till skolvärden eller sin mentor, men de menade att det ofta fanns någon vuxen i korridoren som var villig att hjälpa dem. Det fanns uttryck för relationsskapande praktiker i många av intervjuerna med personalen, även sådana som vaktmästarna och lokalvårdarna hade tankar om vilka slags relationer till eleverna de ville ha för att arbetet skulle fungera smidigt och skolan skulle bibehållas i ett gott skick.

Samverkan mellan de olika personalkategorierna präglades också av en öppenhet och informalitet med en vid uppdagsuppfattning. Det vill säga, det fanns flera exempel på hur personalen gick något utanför sitt formella uppdrag för att skolverksamheten skulle flyta smidigt. Ett exempel kan vara att studie- och yrkesvägledaren (SYV) satt i ledningsgruppen och även åt lunch med kostpersonalen. På så vis kunde information utbytas och problem fångas upp i ett tidigt stadium. Både SYV och skolvärd hade vad de beskrev som neutrala roller, det vill säga de hade inte någon maktposition gentemot vare sig lärare eller elever och kunde därför relatera till och samarbeta med båda på ett sätt som uppfattades som relativt ofarligt. Till exempel hade elevvärden arbetat upp förtroendefulla relationer till eleverna och lärarna vilket gjorde att hon kunde utföra medling i uppseglande konflikter där eleverna kände sig orättvist behandlade av lärarna. Detta förutsätter också ett förtroende från ledningens sida att få friheten att utföra sådana uppdrag.

Resultaten visar att relationer som byggs och upprätthålls mellan personalgrupper och mellan elever och personal har betydelse för att verksamheten ska fungera smidigt och för att fånga upp och ta hand om mindre problem kopplade till hot, våld och kränkningar innan de eskalerar. Här har relationsarbete i skolans mellanrum, både i fysisk, mental och social mening, använts för att skapa ett socialt kitt som är av betydelse för elevernas trygghet och för att förebygga hot och våld vilket uppfattas ge en bättre utbildningsmiljö. Nämnas bör även att skolan hade ett livaktigt elevråd där rektor och andra från skolans ledningsgrupp ingick. Elevernas frågor och önskemål togs på allvar och omsattes ofta i skolverksamheten. Till exempel hade eleverna visst inflytande över vilken mat som serverades och vilken utrustning som köptes in till de gemensamma utrymmena. Elevernas möjlighet till inflytande bidrog sannolikt till en minskad skadegörelse och förbättrad utbildningsmiljö på skolan.

Rektors ansvar för utbildningsmiljön är en viktig faktor för skolor som är både socialt och akademiskt framgångsrika (Ahlström, 2009), och som figuren nedan visar utgör rektor något av en centralpunkt för samverkan. På den undersökta skolan var rektor en viktig person som såg till helheten i miljön, och bidrog till att skapa goda förutsättningar för en trygg utbildningsmiljö. Hon var en närvarande ledare, som uppmuntrade sin personal kontinuerligt,

Figur 1: Rektors centrala roll

vilket har varit särskilt viktigt i och med det missmod som kommit till uttryck efter extern påverkan såsom en negativ bild av skolan i media, och arbetade även för att skapa och behålla resurser till exempel för anställningar. Rektor samverkade inte bara med lärarna utan med samtliga personalkategorier, och hon var inte bara delaktig i elevhälsoteamet (EHT) och likabehandlingsgruppen (LBG), utan även i elevrådet där eleverna framförde sina synpunkter. På så vis fick hon en överblick över det förebyggande och åtgärdande arbetet för en bättre utbildningsmiljö.

Den empiriska studien har genererat teoretiska bidrag genom det spatiala perspektivet inom vilket vi även studerat skolan som ett ekologiskt system där de ingående professionerna samverkar för att skapa en tryggare skola tillsammans. Ett resultat är en utvecklad typologi för personalkategorier i skolan vilka uttrycks som *direkta* och *indirekta utbildningsrelationer*. Ett annat teoretiskt bidrag är den utvecklade användningen av begreppet *uppdragsuppfattning*. Medan Kelchtermans (2009) begränsar användningen av detta begrepp till läraren och klassrummet, har denna studie visat på fruktbarheten i en vidgad användning. Dels har samordningen mellan olika funktioner i skolpersonalen synliggjorts, dels har betydelsen av att ta skolans mellanrum i beaktande för hur uppdragsuppfattningen uppstår samt dess konsekvenser för arbetet i syfte att åstadkomma en tryggare skola påvisats.

De målkonflikter som upplevdes stressande av personalen har lyfts upp med hjälp av begreppen *absent presence* (osynlig närvaro) och *present presence* (synlig närvaro), med vilka det går att begreppsliggöra processer genom vilka styrsystem och förväntningar uppifrån i organisationen tränger undan mer svåråtgärdade mål såsom trygghet och betonar mätbara mål, och vilka konsekvenser det får för utbildningsmiljön.

Vidare forskning

Som ett resultat av föreliggande projekt har vi etablerat ett nätverk med bland annat australiensiska forskare, med vilka vi har författat en internationell projektansökan. Den har fallit ut som konsekvens av denna studie, men utgör samtidigt en utveckling och ett vidgande av frågeställningarna som har väckts.

Spridning av resultatet

Projektet har framgångsrikt spridit resultat på flera regionala, nationella och internationella arenor. Presentationer har genomförts för lärare och skolledare i regionen, och nationellt har artiklar i facktidskrifter för olika yrkesgrupper inom skolan och elevhälsan publicerats. Det har också funnits ett allmänintresse för projektet vilket avspeglats i intervjuer i dags- och fackpressen som har resulterat i artiklar. Resultaten har också spridits via nätet och sociala medier, samt som kurslitteratur i lärarutbildningen. På forskningsarenan har en rad paperpresentationer hållits på högre seminarier samt på nordiska, europeiska och världskonferenser, och bokkapitel och artiklar har publicerats i flera olika peer-reviewed tidskrifter. Dessa listas nedan.

Utbildning, arbetsliv och allmänhet

Lärarutbildning

Publikationer från projektet används i ett flertal kurser inom utbildningsvetenskapliga kärnan (UVK) i lärarutbildningen vid Högskolan i Gävle.

Sociala medier

En hemsida upprättades tidigt och uppdaterades kontinuerligt under projektiden. Hemsidan, som låg på Högskolan i Gävles webbplats, länkades även till andra sidor samt forskargruppens STORIES hemsida. STORIES twitterkonto användes för att annonsera nya publikationer i projektet.

Presentationer för arbetslivet

Fortbildningsdag Regionalt UtvecklingsCentrum, X-län (RUC-X), hösten 2013

BRIS-seminarium, Stockholm, våren 2014

Återkoppling till fallskolan, våren 2015

Fortbildningsdag, Lärarförbundets kursledare inom Uppsala/Stockholmsregionen, våren 2015

Pressklipp

Dagens Nyheter, *Lärare och elever förebygger våld*, 2012-02-22

Sunt Liv, *Motverka hot och våld i skolans mellanrum*, 2012-03-12

Lärarnas tidning, *Tryggheten borde byggas in i lokalerna*, 2013-11-28 (omnämnd)

Lärarnas tidning, *Flera skolor i skolan ger en lugnare miljö*, 2013-11-28

Utöver detta intervjuer med:

Sveriges Radio P1 inför *Studio Ett*, 2 mars 2015

Grundskoletidningen, 12 mars, 2015

Skolledaren 24 mars, 2015

Producerade texter inom projektet

Nationella artiklar för arbetslivet

Frelin, Anneli & Grannäs, Jan (2014) Trygga möten i skolans mellanrum. *Elevhälsa*, 3.

Frelin, Anneli, Gershon, Walter S. & Grannäs, Jan (2014). Marknadsstyrning skapar önskad elever. [Pedagogiska magasinet](#), 2.

Internationella peer-reviewed artiklar

- Frelin, Anneli & Grannäs, Jan (2015). Direct and indirect educational relationships. Developing a typology for the contribution of different categories of school staff in relation to students' educational experience. *Improving School*, 18(1), 56-68.
- Frelin, Anneli, & Grannäs, Jan (2014). Studying relational spaces in secondary school. Applying a spatial framework for the study of borderlands and relational work in school improvement processes. *Improving Schools*, 17(2), 135-147.
- Frelin, Anneli, & Grannäs, Jan (2013). The production of present and absent presences in education. *Journal of Pedagogy*, 4(2), 139-161.

Internationella peer-reviewed kapitel

- Frelin, Anneli & Grannäs, Jan (2014). Navigating middle ground: A spatial perspective on the borderlands of teacher-student relationships in secondary school. I Zandvliet, David, den Brok, Perry, Mainhard, Tim & van Tartwijk, Jan (eds.) *Interpersonal Relationships in Education: From Theory to Practice* (57-70). Rotterdam: Sense Publishers.

Internationella konferenspresentationer

- Frelin, Anneli & Grannäs, Jan (accepted). Using a Spatial Perspective to Explore the Creation of Safe School Environments. *Paper to be presented at the 2015 AERA Annual Meeting, Chicago, USA.*
- Frelin, Anneli & Grannäs, Jan (accepted). Educational environment or surrounding? Education support professionals and the atomistic logics of school governance. *Paper contribution to the Symposium: The presence of educational environments: Exploring conditions for action and the dynamics of practice in relation to various educational purposes at the AAACS conference, Chicago, USA.*
- Frelin, Anneli & Grannäs, Jan (2015). Highlighting indirect functions - Implications of using an ecological understanding for exploring safe educational environments. *Paper contribution to the Symposium: Revisiting the notion of educational environments - different perspectives on purpose, practice and conditions for action at the NERA conference, Gothenburg, Sweden.*
- Grannäs, Jan & Frelin, Anneli (2014) Using a spatial perspective for analyzing teachers' task perception in the educational environment. *Paper presented at the 2014 AARE-NZARE annual international conference, Brisbane, Australia.*
- Frelin, Anneli & Grannäs, Jan (2014). In the face of Neo-Liberalism. Public educators and resources for defending a democratic discourse. *Paper presented at the 2014 AERA Annual Meeting, Philadelphia, USA.*
- Frelin, Anneli & Grannäs, Jan (2013). Direct and Indirect Educational Relationships: the Varying Significance of Content in School Relationships. *Paper presented at the 2013 AARE annual international conference, Adelaide, Australia.*
- Frelin, Anneli & Grannäs, Jan (2013). Results and accountability - Marginalization of the educational interpersonal space. *Paper presented at the 1st European Conference on Curriculum Studies, October 18-19, Braga, Portugal.*
- Grannäs, Jan & Frelin, Anneli (2013). Concerns and student back-up in the common areas in school. The significance of the borderlands. *Paper presented at the NERA 41st Congress, March 7th to 9th, 2013, in Reykjavik, Iceland.*
- Frelin, Anneli & Grannäs, Jan (2012). Navigating Middle Ground – A Spatial Perspective on the Borderlands of Teacher-Student Relationships in Secondary School. *Paper presented at ICIRE, Vancouver, Canada.*

Referenser:

- Ahlström, Björn. (2009). *Bullying and social objectives: a study of prerequisites for success in Swedish schools*. Diss. Umeå: Umeå universitet.
- Alvant, Per, Elgemyr, Madeleine, & Gustafsson Figueroa, Kerstin (2012). *Att förebygga brott och problembeteenden i skolan : presentation och analys av tre lokala projekt*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).
- Bejerot, Eva. (2014). Professioner i fokus. Fakta om professioners arbetsvillkor [Dataset]. Psykologiska institutionen, Stockholms universitet. AFA Försäkring. Retrieved 141025, from <http://www.pifokus.se/lorare/diagram#cT1HNTEmcD1BMiZvPTAsMSwyLDMsNA=>
- Bliding, Marie. (2004). *Inneslutandets och uteslutandets praktik. En studie av barns relationsarbete i skolan [The practice of inclusion and exclusion. A study of children's relational work in school]*. Diss. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Bliding, Marie, Holm, Ann-Sofie, & Häggglund, Solveig. (2002). *Kränkande handlingar och informella miljöer. Elevperspektiv på skolans miljöer och sociala klimat [Offending actions and informal environments. A student perspective on the environments and social climate of school]*. Stockholm: Statens skolverk.
- Bradshaw, Catherine P, Waasdorp, Tracy Evian, O'Brennan, Lindsey M, & Gulemetova, Michaela. (2011). Findings from the National Education Association's Nationwide Study of Bullying: Teachers' and Education Support Professionals' Perspectives: National Education Association Research Department.
- BRÅ. (2009). *Grövre våld i skolan*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).
- Conway, Joan M, & Abawi, Lindy. (2013). Creating enduring strength through commitment to schoolwide pedagogy. *Improving Schools*, 16(2), 175-185. doi: 10.1177/1365480213493714
- Cozens, Paul Michael, Saville, Greg, & Hillier, David. (2005). Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography. *Property Management*, 23(5), 328-356.
- Denscombe, Martyn. (1998). *The good research guide : for small-scale social research projects*. Buckingham England ; Philadelphia, Pa.: Open University Press.
- Heineke, Amy J, Coleman, Elizabeth, Ferrell, Elizabeth, & Kersemeier, Craig. (2012). Opening doors for bilingual students: Recommendations for building linguistically responsive schools. *Improving Schools*, 15(2), 130-147. doi: 10.1177/1365480212450235
- Johnson, Sarah Lindstrom. (2009). Improving the School Environment to Reduce School Violence: A Review of the Literature. *Journal of School Health*, 79(10), 451-465.
- Kelchtermans, Geert. (2009). Macropolitics Caught up in Micropolitics. The Case of the Policy on Quality Control in Flanders (Belgium). In M. Simons, M. Olssen & M. A. Peters (Eds.), *Re-Reading Education Policies. A Handbook Studying the Policy Agenda of the 21st Century*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Lingard, Bob, Hayes, Debra, & Mills, Martin. (2003). Teachers and productive pedagogies: contextualising, conceptualising, utilising. *Pedagogy, Culture & Society*, 11(3), 399-424.
- Mooij, Ton. (2011). Personal, family and school influences on secondary pupils' feelings of safety at school, in the school surroundings and at home. *Teachers and Teaching*, 18(2), 129-157. doi: 10.1080/13540602.2012.632270
- Rytivaara, Anna, & Kershner, Ruth. (2012). Co-teaching as a context for teachers' professional learning and joint knowledge construction. *Teaching and Teacher Education*, 28(7), 999-1008. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.tate.2012.05.006>

- Skolverket. (2009). *Utvärdering av metoder mot mobbning. Rapport 2011:253*. Stockholm: Skolverket.
- Stake, Robert E. (1995). *The art of case study research*. Thousand Oaks, Calif. ; London: Sage.
- Waters, Stacey K., Cross, Donna S., & Runions, Kevin. (2009). Social and Ecological Structures Supporting Adolescent Connectedness to School: A Theoretical Model. *Journal of School Health*, 79(11), 516-524. doi: 10.1111/j.1746-1561.2009.00443.x
- Watson, Marilyn, & Battistich, Victor. (2006). Building and Sustaining Caring Communities. In C. M. Evertson & C. S. Weinstein (Eds.), *Handbook of Classroom Management: Research, Practice, and Contemporary Issues* (pp. 253-279). Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.